

CRNA GORA

ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

Predmetni program

PRIRODA I DRUŠTVO

I, II i III razred osnovne škole

Podgorica
2017.

Sadržaj

- A. NAZIV PREDMETA.....FEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
- B. ODREĐENJE PREDMETAFEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
- C. CILJEVI PREDMETA.....FEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
- D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA.....FEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
- E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA.....FEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
 - IV RAZRED FEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
 - V RAZRED FEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
- F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA.....FEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
- G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I DAROVITIM UČENICIMAFEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
- H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA ..FEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.
- I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA (STRUČNA SPREMA I LITERATURA).....FEHLER! TEXTMARKE NICHT DEFINIERT.

NAZIV PREDMETA

PRIRODA I DRUŠTVO

ODREĐENJE PREDMETA

Predmet *Priroda i društvo* istražuje i opisuje prirodu, svijet žive i nežive materije.

Čovjek čulima i instrumentima uočava stalne promjene u prirodi, a prirodne nauke istražuju zakonitosti, uzroke i posljedice tih promjena. Ta saznanja osiguravaju održiv razvoj na Zemlji.

U predmetu *Priroda i društvo* sakupljena su neka od stotinama godina usvajana znanja koja čine temelj svih tehnologija koje se danas koriste. Kako bi se prilagodili brzom razvoju tehnike/tehnologije i odnosili odgovorno prema prirodi, okolini i zdravlju, a samim tim i doprinosili održivom razvoju, učenici treba da steknu temeljne prirodne i društvene kompetencije.

Učenjem nastavnog predmeta *Priroda i društvo*, učenici¹ razvijaju logičko, stvaralačko i kritičko mišljenje, što im omogućava razvoj znanja, vještina i stavova. Predmetni program je zasnovan na senzitivnom iskustvu prirode u društvenoj sredini. Predstavlja nastavak i usmjeravanje spontanog dječjeg istraživanja i otkrivanja međuzavisnosti pojava i procesa u prirodnom i društvenom okruženju. Ta saznanja se u nastavi proširuju i produbljuju, ali su istovremeno, i izvor informacija o načinu kako usvojena znanja povezati i upotrijebiti.

Zato je predmet *Priroda i društvo* jedan od osnovnih nosilaca sazajnog razvoja učenika u prvom ciklusu osnovne škole.

Razred	Sedmični broj časova	Ukupni broj časova	Obavezni dio (80-85%)	Otvoreni dio (15 do 20%)	Teorijska nastava (TN)	Vježbe i ostali vidovi
I	2	68	56	12	19	37
II	2	68	56	12	23	33
III	2	68	56	12	24	32

CILJEVI PREDMETA

Učenici će (se):

- razviti osjećaj za pripadnost određenoj zajednici, opisati aktivnosti ljudi u njoj i izraziti poštovanje prema drugim ljudima i sebi, i izraziti saosjećanje za osobe koje pate;
- upoznati praznike i svečanosti karakteristične za mjesto u kome žive, razviti poštovanje prema njima kao obilježjima kulture svog naroda;
- razviti poštovanje prema prošlosti svog mjesta i upoznati se sa životom svojih predaka;
- upoznati osnovne prirodne i društvene karakteristike svog mjesta;
- upoznati prirodne pojave: padavine i pojave, smjenu godišnjih doba i osposobiti se da ih opisuju;

¹ Svi izrazi koji se u ovom dokumentu koriste u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

- upoznati razlike između žive i nežive prirode, upoznati životni ciklus živih bića, građu tijela i ulogu pojedinih organa;
- upoznati raznolikost prirode u svom mjestu, značajne biljne i životinjske vrste i opisati zajedničke osobine živih bića;
- razviti poštovanje prema prirodi, živim bićima i mjestu u kome živi, izraziti saosjećanje za ugrožena bića;
- razviti poštovanje prema svom zdravlju i usvojiti vještine neophodne za očuvanje zdravlja;
- osposobiti ih da izvode jednostavne ogledne, shvate njihovu važnost kao i značaj terenske nastave za razvoj vještine snalaženja u prostoru;
- usvojiti osnove kretanja i ravnoteže, uticaj sile na kretanje i zaustavljanje;
- usvojiti svojstva i strukturu materije i materijala;
- osposobiti da raspravljaju o ogledima, analiziraju, vrednuju i tumače prikupljene podatke;
- osposobiti za prikazivanje prikupljenih podataka crtežom, tabelom i grafikonom;
- osposobiti da koriste informacionu tehnologiju u prikupljanju, obradi i prikazivanju podataka;
- osposobiti da postavljaju pitanja i traže odgovore, samostalno rješavaju probleme i sarađuju u timskom radu;
- usvojiti znanja potrebna za očuvanje prirode;
- osposobiti za kritičko mišljenje.

POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA

Teme/sadržaji u predmetnom programu *Priroda i društvo* koreliraju sa sadržajima u nastavnim predmetima: Biologija, Hemija, Fizika, Geografija, Istorija, Informatika sa tehnikom, Likovna kultura, Fizičko vaspitanje i Muzička kultura. Realizacija aktivnosti je direktno povezana sa nastavom Crnogorskog-srpskog, bosanskog i hrvatskog jezika i književnost i Informatikom sa tehnikom (jezička i informatička pismenost).

Međupredmetne oblasti/teme su sadržaji koji omogućavaju da se u opšteobrazovni kurikulum uključe određeni sadržaji obrazovanja koji nijesu dio formalnih disciplina ili pojedinih predmeta, ili koji su po strukturi interdisciplinarni. Ovi sadržaji doprinose integrativnom pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri su povezani sa drugim predmetima. U nastavi *Prirode i društva* u osnovnoj školi zastupljeni su ciljevi iz *Obrazovanja za održivi razvoj i Preduzetničko učenje*.

OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA

Razred I

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da predstavi sebe, svoju porodicu i primijeni osnovna pravila u komunikaciji sa drugim ljudima.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- primijeni osnovna pravila predstavljanja (ime i prezime);
- poredi sebe sa drugima (boja kose, očiju, visina...);
- objasni različite emocije kod sebe i drugih (veselje, strah, ljutnja i žalost);
- objasni zašto treba uvažavati potrebe i interes drugih (u igri, školi, porodici);
- prihvati odgovornost za svoje ponašanje;
- nabroji članove svoje porodice;
- navede razliku između kuće i stana, navede prostorije u kući i stanu i objasni njihovu namjenu;
- navede važne telefonske brojeve (policija, vatrogasna služba, hitna pomoć).

*U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme *Preduzetničko učenje*.*

-Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

- a) **Sadržaji/pojmovi:**
čovjek kao jedinstveno živo biće; pravila društvenog života (u kulturnom okruženju, u porodici); prava

i dužnosti djeteta; sporazumijevanje među ljudima

a) Aktivnosti učenja

Učenici:

- navode svoje ime i prezime (pravilan način predstavljanja);
- opisuju sebe i upoređuju sa drugim (visina, boja kose, boja očiju itd.);
- crtežom predstavljaju sebe i druge;
- prepoznaju emocije kod sebe i drugih, navode uzrok i posljedice koji izazivaju određenu emociju;
- navode pravila igre i izvode igre uz poštovanje pravila;
- prepoznaju svoju ulogu u aktualnim događajima (prihvata odgovornost za svoje postupke);
- navode članove svoje porodice i međusobne odnose;
- razgovaraju o pravima i dužnostima u porodici;
- opisuju svoju kuću/stan i slikovno je predstavljaju;
- navedu moguće opasnosti u kući/stanu (požar, poplava), osobe koje bi im mogle pomoći i važne telefone (122, 123, 124).

a) **Broj časova realizacije** (okvirno) 10 (4+6)

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da predstavi svoju školu i primjeni osnovna školska pravila.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede ime škole koju pohađa;
- nabroji i navede namjenu osnovnih prostorija u školi, opiše školsko dvorište;
- primijeni osnovna školska pravila (poštovanje potreba i interesa drugih, uredno održavanje školskog prostora).

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme Preduzetničko učenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

moja škola, školska pravila

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- opisuju i crtaju spoljašnji izgled školske zgrade;
- imenuju osnovne prostorije u školi i navode njihovu namjenu (obilaze školu i školsko dvorište);
- navode pravila ponašanja u učionici i školskom dvorištu (igre uloga) kao i pravilno korišćenje toaleta;
- prepoznaju konfliktne situacije i navode kako se mogu prevazići (igre uloga);
- razgovaraju o jednakim pravima djece u odjeljenjskom kolektivu.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 4 (1+3)

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će moći da predstavi važne datume i događaje u svojoj porodici.

Ishodi učenja:

Tokom učenja učenik će moći da navede dane u godini koji su posebno važni, jer su im ljudi dali poseban značaj.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

praznik, rođendan, slava

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- imenuju dane koji su za njih posebno važni (rođendan, polazak u školu, porodična slavlja...);
- opisuju na koji način proslavljaju posebno važne dane (verbalno, slikovno);
- izrađuju prigodne radove za proslavu Dana škole.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 4 (1+3)

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da odredi prošlost i sadašnjost u svom životu koristeći odgovarajuće vremenske izraze.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- razlikuje prošlost i sadašnjost u svom životu;
- primjenjuje osnovne vremenske izraze za određivanje događaja (prije, poslije, juče, danas, sutra; sedmica, dani u sedmici).

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

moja prošlost: događaji iz mog života, šta smo radili juče

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- razgovaraju o svojoj prošlosti (albumi, omiljene igračke, igre, slikovnice, prijatelji itd.);
- slikovno predstavljaju omiljenu igračku;
- navode razlike u svom izgledu nekad i sad;
- izrađuju pano sa urađenim aktivnostima u jednoj sedmici.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 4 (1+3)

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će moći da razlikuje prirodnu i društvenu sredinu u svom okruženju.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede razlike između živog i neživog u prirodi;
- nabroji osnovne uslove za rast i razvoj živih bića (hrana, voda i svjetlost);
- upoređuje živa bića i okruženja u kojima žive;
- definiše sebe kao živo biće;
- objasni promjene na biljkama i životinjama u skladu sa godišnjim dobom (domaće i divlje životinje), povezuje vrijeme i odgovarajuću aktivnost;
- objasni kako on/ona i drugi ljudi utiču na prirodu i kako mogu doprinijeti očuvanju životne sredine i uređenju prostora u kome žive;
- navede prirodne i društvene objekte na putu od kuće do škole (ulica, park, zgrade, kuće, brdo, livada, rijeka...);
- primjenjuje prostorne izraze;

- primijeni pravila sigurnog kretanja na putu od kuće do škole (samostalno i grupno, uz odraslu osobu, na trotoaru i van njega, preko kolovoza);
- objasni pravila ponašanja u prevoznim sredstvima.

*U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme **Obrazovanje za održivi razvoj**.*

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

živa i neživa priroda; promjene u prirodi: čovjekova aktivnost, rast i razvoj biljaka; hrana kao uslov za život živih bića; očuvanje okoline; objekti u najbližoj okolini; saobraćaj, sigurnost i ponašanje u saobraćaju

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- imenuju živa bića u svom okruženju (škola, kuća);
- navode razlike između živog i neživog;
- slušaju prigodne tekstove o životinjama;
- posmatraju prigodne filmove o živom svijetu;
- sade, siju i njeguju biljke;
- navode osnovne uslove za život živih bića;
- opisuju promjene u prirodi u skladu sa godišnjim dobom (vremenske promjene, aktivnosti živih bića);
- prepoznaju vrijeme i slikovno prikazuju vremenske promjene;
- navedu događaje prikazane crtežom;
- prikupljaju i uređuju zbirke od sjemena, plodova, kamenčića...;
- obilaze neposrednu okolinu škole i slikovno predstavljaju prirodne i društvene objekte;
- primjenjuju izraze za određivanje položaja u prostoru (lijevo, desno, gore, dolje, ispred, iza...);
- navode i kako mogu oni sami doprinijeti očuvanju prirode;
- obilaze saobraćajnice u neposrednoj blizini škole;
- posmatraju film (fotografije) i prepoznaju sigurne i opasne situacije u saobraćaju.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 15 (6+9)

Obrazovno-vaspitni ishod 6

Na kraju učenja učenik će moći da opiše spoljašnje djelove tijela i navede uslove za očuvanje zdravlja.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- imenuje spoljašnje djelove tijela;
- navede šta podrazumijevamo pod pravilnom i raznovrsnom ishranom;
- navede uslove za očuvanje zdravlja (fizičke vježbe, odmor, boravak u prirodi, lična higijena i higijena prostora).

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

briga o zdravlju, ishrana, fizička aktivnost, lična higijena

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- imenuju spoljašnje djelove tijela;
- razgovaraju o važnosti redovne (tri obroka i dvije užine) i raznovrsne ishrane;

- modeluju voće i povrće;
- izrađuju meni zdrave hrane;
- rade fizičke vježbe i opisuju pokrete tijela koristeći odgovarajuće prostorne izraze;
- navode kako održavaju ličnu higijenu i kakav je njen značaj za zdravlje čovjeka.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 8 (3+5)

Obrazovno-vaspitni ishod 7

Na kraju učenja učenik će moći da razlikuje čvrste materije i tečnosti i upotrebljava različite materijale, oruđa i postupke za rad s njima.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- razlikuje čvrste materije i tečnosti;
- upotrebljava različite materijale (papir, glina, slama...), oruđa i postupke u vezi sa njima;
- prepoznaje važnost pripreme za rad i pospremanja nakon rada;
- primjenjuje uređivanje po dogovorenom kriterijumu.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme Obrazovanje za održivi razvoj.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

osobine materije i tijela; osobina tečnosti: nemaju stalan oblik, neke se rastvaraju u vodi, a neke ne; materijali i obrada; kretanje

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- prikupljaju različite materijale i prave zbirke na osnovu jedne osobine (glatkost, boja, hrapavost...);
- izrađuju predmete modelovanjem plastelina, gline, tijesta;
- odlažu tečnost;
- miješaju razne tečnosti;
- preoblikuju i režu papirne materijale;
- povezuje materijal i odgovarajuća oruđa i postupke (rezanje, spajanje, lijepljenje, gnječenje);
- izrađuju predmete različitim postupcima koji odgovaraju materijalu;
- razvrstavaju predmete prema dogovorenom kriterijumu.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 11 (4+7)

Razred II

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da objasni značaj međusobnog dogovaranja, uvažavanja i poštovanja pravila u zajednici.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede promjene kod sebe i sebi bliskih iz okruženja (svake godine je stariji, raste, razvija se, više zna...);
- pokaže toleranciju prema drugačijem;
- primjenjuje osnovna pravila lijepog ponašanja;

- objasni određene međuljudske odnose/osjećanja: poštovanje, ljubav, prijateljstvo, saradnja, tolerancija;
- pokazuje interesovanje za probleme i potrebe drugih;
- objasni na konkretnim primjerima da djeca imaju slobodu izbora kao i odrasli, bez obzira na uzrast i pol;
- navede članove uže i šire porodice;
- objasni značaj pozitivnog odnosa prema radu svih članova porodice.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme Preduzetničko učenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

čovjek se mijenja; međusobni odnosi, sloboda izbora i jednakost među rodovima; prihvatanje različitosti; odnosi u porodici, uzajamna pomoć

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- navode promjene kod sebe (promjena mliječnih zuba, visina, težina) i bilježe na vremenskoj traci;
- razgovaraju o međusobnim odnosima u školi, igri, sportu, zabavama;
- upoznaju bon-ton;
- navode različite međuljudske odnose (poštovanje, ljubav, prijateljstvo, saradnja);
- iskazuju primjere brige o drugima;
- razgovaraju o poštovanju lične slobode u izboru igara, prijatelja, sporta;
- navode razlike među ljudima (pol, boja kože, jezik, imovno stanje, posebne potrebe) i neophodnost poštovanja istih;
- imenuju i slikovno predstavljaju članove uže i šire porodice;
- navode obaveze i potrebe svih članova porodice;
- navode primjere međusobnog pomaganja u porodici;
- imenuju zanimanja članova porodice.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 10 (5+5)

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da navede zanimanja zaposlenih u školi i potrebu poštovanja školskih pravila.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede različita zanimanja zaposlenih u školi;
- primjenjuje pravilan odnos prema školskoj imovini, poštuje pravila kućnog reda škole;
- prihvati odgovornost za svoje ponašanje.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme Preduzetničko učenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

škola i život u školi; međusobni odnosi u kolektivu

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- navedu zanimanje i obaveze zaposlenih u školi;
- obilaze školsku biblioteku i razgovaraju sa bibliotekarom o njihovom zanimanju;
- izrađuju kućni red škole;
- razgovaraju o važnosti prihvatanja odgovornosti za svoje postupke;
- sarađuju u timu i međusobno se pomažu.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 3 (1+2)

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će moći da predstavi državne i vjerske praznike.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navedu državne i vjerske praznike;
- opišu neke načine proslavljanja.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) **Sadržaji/pojmovi**
praznici

b) **Aktivnosti učenja**

Učenici:

- navode državne i vjerske praznike;
- opisuju načine proslavljanja državnih i vjerskih praznika.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 3 (1+2)

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da predstavi način života u prošlosti i upoređuje ga sa načinom života u sadašnjosti primjenjujući odgovarajuće vremenske izraze.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni da je način života ljudi u prošlosti bio drugačiji;
- poredi način života ljudi nekad i sad;
- navodi razlike među predmetima koji su se koristili nekad i sad;
- primjenjuje vremenske izraze *dan, sedmica, mjesec, godina*.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) **Sadržaji/pojmovi:**

život ljudi u prošlosti, stanovanje i poslovi kojima su se bavili

b) **Aktivnosti učenja**

Učenici:

- obilaze okolinu i prepoznaju objekte iz prošlosti;
- slikovno prikazuju objekte iz prošlosti iz svog okruženja;
- prikupljaju slikovni materijal i prigodne tekstove i izrađuju pano o životu ljudi nekad i sad;
- razgovaraju sa gostom i slušaju priče iz lokalne prošlosti;
- gledaju filmove sa istorijskim sadržajem prilagođene uzrastu;
- prikupljaju predmete koji su se koristili u prošlosti i navode njihovu upotrebu;
- navode razlike o životu ljudi nekad i sad;
- izrađuju vremensku traku od jedne godine i unose zanimljive događaje.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 5 (2+3)

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će moći da predstavi karakteristike prirodne i društvene sredine u široj okolini, navede razlike između živog i neživog i objasni međusobnu povezanost žive i nežive prirode.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede osnovne karakteristike živih bića (rađa se, raste, hrani se, izlučuje, razmnožava/ostavlja potomstvo, stari, umire) i osnovne uslove za život živih bića;
- navede i opiše vremenske promjene u prirodi i aktivnosti biljaka, životinja i ljudi u skladu sa godišnjim dobom;
- navede karakteristične biljne i životinjske vrste iz svog okruženja;
- objasni međusobnu povezanost živih bića i povezanost živih bića sa okruženjem u kojem živi;
- objasni kako ljudi proizvode hranu;
- objasni (na konkretnom primjeru) kako ljudi utiču na prirodu i kako sam može doprinijeti njenom očuvanju;
- navede promjene u okruženju koje su štetne za životinje i biljke (vremenske nepravilnosti: suša, požar, poplava, aktivnosti ljudi);
- primjenjuje saznanja o saobraćajnim znacima u okolini škole radi bezbjednog kretanja;
- navede saobraćajna sredstva karakteristična za mjesto u kom živi;
- objasni pravila bezbjednog ponašanja tokom putovanja i navede opasne situacije;
- navede osnovne oblike reljefa u široj okolini i orijentiše se u odnosu na prirodne i društvene objekte u okolini;
- navede vezu između kretanja Sunca i smjene dana i noći;
- primijene vremenske odrednice (sada, prije, poslije, juče, danas, sutra; dani u sedmici; mjesec, godina) za ređanje događaja po pravilnom redoslijedu i primjenjuje znanje za čitanje kalendara.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetnih tema Obrazovanje za održivi razvoj i Preduzetničko učenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

životno okruženje u široj okolini škole-prirodno i društveno; priroda se mijenja; živa bića u godišnjim i vremenskim promjenama; čovjek mijenja okolinu; očuvanje životne sredine; saobraćaj, sigurnost i ponašanje učesnika u saobraćaju; vremensko određivanje događaja–periodi dana

b)Aktivnosti učenja

Učenici:

- razgovaraju o osnovnim karakteristikama živih bića (rađaju se, rastu, stare i umiru);
- navode osnovne uslove za život živih bića;
- posmatraju živa bića u okruženju, njihovo stanište i način ishrane;
- prikupljaju fotografije, slike i crtaju životinje i izrađuju odjeljenjski pano;
- obilaze park, livadu, šumu u različitim periodima godine;
- navode primjere međusobne povezanosti živih bića;
- sade (siju) biljku i prate njen rast;
- izrađuju grafikon rasta biljke;
- razgovaraju o periodičnim promjenama u prirodi i njihovom uticaju na živa bića (godišnja doba);
- navode primjere uticaja čovjeka na prirodu;
- obilaze saobraćajnice u okolini, uočavaju djelove puta koji su namijenjeni za kretanje pješaka (trotoar i pješački prelaz), automobila i biciklističku stazu;
- posmatraju i opisuju saobraćajne znake i iznose svoje pretpostavke o tome šta oni znače;
- razgovaraju o saobraćajnoj kulturi i navode moguće posljedice njenog nepoštovanja;
- ređaju slike po vremenskom slijedu događaja;
- crtaju pojedine etape događaja;

- izrađuju odjeljenjski kalendar rođendana;
- crtaju svoju predstavu o tome gdje je Sunce noću;
- crtaju sastavne djelove posmatranih predmeta i aparata (bicikl–točak, slika– ram, stolica– naslon...);
- navode različite načine slanja informacija (slikom, tekstom, zvukom);
- navode značaj kompjutera i telefona kao prenosioca informacija i navode oblike njihovog nepravilnog korišćenja;
- obilaze bližu okolinu i uočavaju ravno i neravno zemljište;
- obilaze bližu okolinu, uočavaju i imenuju prirodne i društvene objekte u njoj;
- navode kako mogu sami doprinijeti uređenju i očuvanju izgleda okoline škole;
- određuju položaj svoje škole u odnosu na objekte iz bliže okoline.

b) **Broj časova realizacije** (okvirno) 18 (7+11)

Obrazovno-vaspitni ishod 6

Na kraju učenja učenik će moći da opiše ljudsko tijelo i objasni značaj ishrane, fizičke aktivnosti i prevencije za očuvanje zdravlja.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede spoljašnje djelove tijela, čula i njihovu funkciju;
- objasni da tijelo nešto prima, a nešto daje okolini (izlučivanje);
- objasni značaj redovne i raznovrsne ishrane za zdravlje čovjeka;
- objasni značaj fizičke aktivnosti i odmora, lične higijene i prevencije protiv bolesti za zdravlje čovjeka;
- primjenjuje i razvija vještine koje mu omogućavaju da samostalno brine o vlastitom zdravlju.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme Obrazovanje za održivi razvoj.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

značaj fizičke aktivnosti i odmora; briga za zdravlje i ishrana; izlučivanje

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- navode osnovne djelove ljudskog tijela: glava, trup, udovi;
- navode čula i njihovu funkciju;
- izvode igru prepoznavanja predmeta i njihovih osobina na osnovu različitih čula (zatvorenih očiju); navode koja su čula koristili za određivanje datih osobina;
- razgovaraju o tome šta im je potrebno da bi bili zdravi i da bi se dobro osjećali;
- razgovaraju o namirnicama, dnevnim obrocima i pripremi hrane;
- izrađuju odjeljenjski grafikone sportskih aktivnosti koje upražnjavaju;
- razgovaraju o značaju lične higijene kao preduslovu da budu zdravi;
- razgovaraju o značaju zdravlja zuba i važnosti prevencije.

c) **Broj časova realizacije** (okvirno) 8 (3+5)

Obrazovno-vaspitni ishod 7

Na kraju učenja učenik će moći da navede svojstva čvrste i tečne materije, opiše načine kretanja, izvede jednostavan ogled, prikupi podatke i prikaže ih jednostavnim crtežom i tabelom.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede osobine materijala i primjenjuju odgovarajuće alate i postupke obrade;
- navede svojstva vode kao materije;
- izvede jednostavan ogled i određuje agregatna stanja vode (led, snijeg, voda kao tečnost);
- crtežom predstavi rezultate ogleada i izvodi zaključak;
- objasni kako se neko tijelo kreće i kako se može zaustaviti;
- izvodi jednostavan ogled i dovodi tijelo u stanje ravnoteže.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme Preduzetničko učenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

osobine materijala i osobine materijala izrađenog predmeta; led i snijeg – voda u čvrstom stanju; kretanje i ravnoteža

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- prikupljaju zbirke materijala (kamen, drvo, zemlja, vuna, papir, tekstil, metal, plastika...);
- određuju čulima vidljive osobine, izrađuju odjeljenjske i individualne zbirke po zadatim kriterijumima;
- oblikuju papir presavijanjem (papirna kapa, brod, avion...);
- režu papir, imenuju postupke obrade (rezanje, lijepljenje, spajanje), kao i odgovarajuće oruđe;
- opisuju postupak obrade papira koristeći odgovarajuće vremenske izraze (sada, prije, poslije);
- izvode jednostavan ogled: otopljavaju kockice leda i upoređuju količine tečnosti, i obrnuto;
- izvode zaključak o količini otopljenog leda, upoređuju rezultate i prikazuju ih tabelarno i grafikonom;
- pokreću djelove tijela, guraju igračke, vuku ih, posmatraju kretanje igračkica na navijanje i izvode zaključak o tome šta ih pokreće;
- izvode jednostavan ogled–dovode tijelo u stanje ravnoteže i izvode zaključak.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 8 (3+5)

Razred III

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da objasni značaj zajednica, opiše aktivnosti ljudi u njima i objasni značaj uzajamnog poštovanja.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni potrebu uzajamne saradnje, saosjeća sa drugima, humanosti i razumijevanja;
- navodi različite tipove zajednica (porodica, odjeljenjski kolektiv, razred, škola, stanari zgrade...);
- pokazuje spremnost da pomogne i poštuje prava drugih u kolektivu;
- prihvata odgovornost za svoje ponašanje i shvata svoje mogućnosti i ograničenja;
- definiše svoju pripadnost određenoj zajednici;
- navodi i primijeni osobine koji doprinose zajednici (solidarnost, tolerancija, međusobno poštovanje);
- objasni razlike između rada kao nužne djelatnosti i slobodne aktivnosti (zanimanje i hobi);

- gradi životne planove u skladu sa svojim sposobnostima, interesima i ubjeđenjima;
- objasni značaj novca kao nadoknadu za obavljene rad.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme Preduzetničko učenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

život u kolektivu, saradnja i tolerancija; saradnja među ljudima; rad–zanimanje, slobodne aktivnosti i hobi;

novac–zarada i upotreba

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- navode primjere saradnje, uvažavanja i poštovanja drugih;
- navode zajednice/grupe ljudi ili djece koje funkcionišu na temeljima saradnje, tolerancije i drugarstva (porodica, odjeljenjski kolektiv, razred, škola, stanari zgrade...);
- saraduju u timu i međusobno se pomažu;
- prihvataju odgovornost za svoje ponašanje;
- razgovaraju o mogućnostima pomoći ljudima kojima je pomoć neophodna;
- razgovaraju o potrebama ljudi sa kojima žive;
- posmatraju dokumentarni film o konkretnim primjerima ukazivanja pomoći drugim ljudima (Crveni krst, Crveni polumjesec, Save the children);
- razgovaraju sa aktivistima humanitarnih organizacija i upoznaju se sa UNICEF- ovim knjižicama;
- prepoznaju solidarnost na primjerima;
- učestvuju u humanitarnim akcijama koje sprovodi škola;
- razgovaraju o tome da svi rade (djeca idu u školu da uče, odrasli obavljaju svoja redovna zanimanja);
- razgovaraju o zanimanjima svojih roditelja i njihovim hobijima;
- razgovaraju o tome da nema podjele na tipično muška i ženska zanimanja;
- pišu za školski list na temu *Želim da budem*;
- razgovaraju sa sugrađaninom koji se bavi neobičnim zanimanjem;
- razgovaraju o značaju novca, kako ga zarađujemo i za šta ga upotrebljavamo.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 6 (3+3)

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da objasni ulogu škole, navede zaposlene od kojih može tražiti pomoć, navede različite mogućnosti sticanja znanja i neophodnost pravilnog raspoređivanja vremena.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede ime naselja ili dijela grada u kome se nalazi njegova škola;
- objasni značaj i poštuje osnovna školska pravila (uredno pohađanje nastave, dolazak na nastavu na vrijeme, ponašanje u školi i van nje, čuvanje školske imovine...);
- navede zanimanja i ulogu zaposlenih u školi od kojih mogu tražiti pomoć;
- navede različite izvore znanja koje mogu koristiti van škole: članovi porodice, rodbina, prijatelji, knjige i druge medije;
- objasni kako pravilno rasporediti vrijeme za učenje, igru i odmor.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme Preduzetničko učenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

moja škola u mom mjestu; zanimanja zaposlenih u školi; značaj znanja i načini učenja

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- zapisuju ime naselja ili dijela grada u kome se nalazi škola;
- imenuju značajne objekte u okolini škole i određuju položaj škole u odnosu na njih;
- razgovaraju o primjerima važnosti saradnje, uvažavanja i poštovanja drugih;
- navode školska pravila i razgovaraju o neophodnosti njihovog poštovanja;
- prihvataju odgovornost za svoje ponašanje;
- pišu sastav na temu *Pričala mi je školska klupa*;
- navode zanimanja i uloge zaposlenih u školi i zaposlene kojima se mogu obratiti za pomoć;
- razgovaraju o načinima korišćenja izvora znanja;
- razgovaraju o znanjima koja su stekli od članova porodice;
- razgovaraju o znanjima stečenim iz knjiga i ostalih sredstava informisanja;
- izrađuju dnevni plan rada za učenje, igru i odmor;
- navode važnost planiranja dnevnih obaveza.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 4 (2+2)

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će moći da predstavi praznike i svečanosti karakteristične za svoje mjesto.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede praznike u svom mjestu i načine njihovog proslavljanja;
- navede svečanosti koje se organizuju u njihovom mjestu i načine njihovog proslavljanja (maskembali, karnevali, dani kulture...).

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

praznici i svečanosti u mjestu

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- upoznaju se sa razlozima obilježavanja nekih praznika (samo na nivou informacije);
- razgovaraju o aktivnostima ljudi vezanim za proslavu praznika;
- izrađuju tekstualne i likovne čestitke;
- učestvuju u manifestacijama koje prate praznike;
- razgovaraju o svečanostima u svom mjestu;
- pripremaju se za učestvovanje u svečanostima (izrada maski, kostima, program...).

c) Broj časova realizacije (okvirno) 3 (1+2)

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da predstavi promjene načina života ljudi kroz vrijeme.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni upotrebu predmeta koji su pripadali njegovim precima (stare vrijednosti, nakit, garderoba...);
- poredi način života, oblačenje svojih predaka sa sadašnjim;
- poredi izgled škole u prošlosti i navodi razlike u izgledu škole nekada i sad;
- navodi promjene i uzroke koji su doveli do preomjene u izgledu mjesta (nekad i sad);
- objasni porijeklo imena svoga mjesta;
- navodi važne ličnosti iz prošlosti koji su na bilo koji način vezane za mjesto.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetnih tema Obrazovanje za održivi razvoj i Preduzetničko učenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

nasljeđe–šta su nam preci ostavili; moj kraj u prošlosti

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- razgovaraju o predmetima iz prošlosti koje su koristili njihovi preci;
- sakupljaju predmete i izrađuju odjeljenjsku zbirku starih predmeta;
- čitaju prigodne tekstove o oblačenju, ishrani i liječenju u prošlosti;
- navode razlike u načinu života nekad i sad;
- posjećuju najstariju kuću u svom mjestu;
- crtaju objekte i predmete iz prošlosti;
- navode razlike u izgledu objekata za stanovanje nekad i sad;
- čitaju narodne priče i upoznaju običaje svoga mjesta;
- izrađuju odjeljenjski pano života ljudi u prošlosti;
- na osnovu fotografija upoređuju izgled škole nekad i sad;
- sakupljaju stare razglednice i fotografije svog mjesta;
- obilaze kulturno-istorijske znamenitosti svoga mjesta;
- obilaze muzej u svom mjestu ili zbirku eksponata (ukoliko su u mogućnosti);
- iznose svoje pretpostavke o razlozima promjene u izgledu mjesta (nekad i sad);
- prikupljaju podatke o porijeklu imena svoga mjesta;
- prikupljaju podatke o značajnim ličnostima iz svog mjesta.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 4 (2+2)

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će moći da objasni povezanost između prirodne i društvene sredine, uslova života i načina života na primjeru svog mjesta i pokaže poštovanje i odgovornost za njihov održivi razvoj.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede oblike zemljišta u svom mjestu i objasni njegovu namjenu (reljef) i primjenjuju osnovnu kartografsku pismenost;
- navede vode u svom mjestu i objasni razlike (tekuće i stajaće, prirodne i vještačke);
- objasni značaj voda za život živih bića, kao i potrebu njene štednje;
- navodi biljke i životinje karakteristične za mjesto u kome žive i objasni promjene aktivnosti živog svijeta u skladu sa godišnjim dobom;
- navede i opiše zajedničke osobine živih bića i obrazloži ih na primjeru čovjeka;
- objasni povezanost živih bića sa staništem i međusobnu povezanost živih bića (biljojedi, mesojedi, svaštojedi);
- navede neke ugrožene biljne i životinjske vrste;
- objasni razlike između malih i velikih naselja, navede naselja u svom mjestu i odredi položaj svog naselja u mjestu;
- navede važne zgrade značajne za život svih stanovnika, osnovnu namjenu i karakteristična zanimanja zaposlenih u njima;
- navede obaveze, prava i dužnosti ljudi u svom mjestu;
- pravilno se orijentiše i određuje objekte koji su istočno i zapadno u odnosu na njegovu školu;
- objasni značaj saobraćaja, navede načine odvijanja i regulisanja saobraćaja u mjestu kao i karakteristična zanimanja u saobraćaju;
- navede saobraćajna sredstva karakteristična za mjesto u kome žive i pravila ponašanja u njima i

- navodi posljedice nepoštovanja saobraćajnih propisa;
- objasni pozitivan i negativan uticaj čovjeka na okolinu, načine zagađivanja vazduha, vode i zemljišta i potrebu njihovog očuvanja;
- objasni kako sâm može da doprinese očuvanja prirode.

*U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetne teme **Obrazovanje za održivi razvoj**.*

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

zemljište–ravno, neravno, obradivo i neobradivo; reljef; kartografska pismenost; vode u mom mjestu– tekuće i stajaće; značaj i zagađivanje; biljke i životinje mog mjesta; važne zgrade u mjestu; život i rad ljudi; zanimanja; naselja–mala i velika; priroda se mijenja; čovjek mijenja prirodu; saobraćaj u mjestu

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- posmatraju različite oblike zemljišta i imenuju oblike reljefa: polje, ravnica, brežuljak, brijeg, brdo, planina;
- obilaze vode u svom mjestu i imenuju ih (jezero, potok, rijeka, more);
- navode razlike između tekućih i stajaćih voda;
- razgovaraju o značaju voda za život živih bića;
- izvode ogled jednostavnog prečišćavanja vode taloženjem, cijedenjem i prokuvavanjem;
- sakupljaju informacije o biljkama svog mjesta i izrađuju odjeljenjski pano;
- čitaju tekstove o ljekovitom bilju;
- izvode ogled: sade biljku, prate njen rast i razvoj i navode osnovne uslove za život: voda, zemljište, vazduh i svjetlost;
- razgovaraju o značaju zdrave i nezagađene okoline za život živih bića;
- prate i bilježe promjene na biljkama i aktivnosti ljudi i životinja u zavisnosti od godišnjeg doba;
- prate vremenske promjene u zavisnosti od godišnjeg doba;
- razgovaraju o međusobnoj povezanosti živih bića;
- prepoznaju različite životna staništa i navode biljke i životinje koje žive u njima;
- čitaju tekstove o ugroženim biljnim i životinjskim vrstama;
- razgovaraju o naseljima u svom mjestu i navode razlike između sela i grada;
- posjećuju važne zgrade u mjestu i navode njihov značaj za mjesto u kojem žive i navode zanimanja zaposlenih u njima;
- navode načine odvijanja i regulisanja saobraćaja u njihovom mjestu i karakteristična zanimanja u saobraćaju;
- predviđaju posljedice nepoštovanja saobraćajnih propisa;
- razgovaraju o načinima zagađivanja u svom mjestu;
- navode svoje pretpostavke o posljedicama nepoštovanja čistoće vazduha, vode i zemljišta u mjestu i predlažu kako mogu da doprinesu očuvanju prirodne okoline.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 23 (8+15)

Obrazovno-vaspitni ishod 6

Na kraju učenja učenik će moći da objasni značaj zdravlja, prevencije bolesti, kao i neophodne uslove za ozdravljenje.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede mikrobe (veoma sitna bića) kao uzročnike bolesti;

- navede i objasni neophodne uslove za ozdravljenje: prevencija, liječenje i njega bolesnika;
- objasni značaj očuvanja zdravlja.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

najčešće bolesti, preventiva, liječenje

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- navode bolesti koje su česte;
- čitaju tekstove o uzročnicima bolesti;
- posmatraju sitna bića mikroskopom;
- razgovaraju o važnosti očuvanja zdravlja;
- razgovaraju o važnosti higijene kao preventivnog djelovanja protiv bolesti;
- sastavljaju intervju i razgovaraju sa medicinskim radnikom;
- objašnjavaju kojim čulima percipiramo zvuk i sliku (neposredno okruženje).

c) Broj časova realizacije (okvirno) 3 (1+2)

Obrazovno-vaspitni ishod 7

Na kraju učenja učenik će moći da navede svojstva materije (čvrsta, tečna i gasovita), primjenjuje osnovne prirodnjačke postupke (posmatranje, mjerenje, upoređivanje...) i različite načine prikazivanja podataka o promjenama u svom okruženju.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- crta skicu svog naselja u mjestu u kom žive (označavaju položaj svoje kuću);
- izvodi dokaze da je vazduh svuda oko nas;
- navodi osnovne karakteristike čula vida i sluha;
- navodi vremenske pojave i padavine, mjere i upoređuje količinu padavina;
- primijeni stečeno znanje o materijalima, oruđima i postupku obrade za izradu predmeta;
- prepoznae otpatke koji nastaju prilikom rada, objasni neophodnosti otklanjanja otpadaka iz radnog prostora i prepoznae da su navedene aktivnosti od značaja za očuvanje okoline;
- objasni značaj reciklaže;
- navede načine mjerenja vremena i primijeni znanje za određivanje vremena;
- mjeri promjenu položaja tijela u zavisnosti od vremena; izražava mjernom jedinicom trajanje događaja ili prirodnog procesa;
- objasni promjenu kretanja u odnosu na spoljne uticaje i kako može da utiče na kretanje (pravac, smjer, brzina);
- navede i primijeni različite načine prenosa informacija;
- primijeni znanja za grafičku komunikaciju: prikupljene podatke prikazuje crtežom, tabelarno i grafikonom; čita prikazane podatke.

U okviru datih ishoda učenja mogu se realizovati sadržaji iz međupredmetnih tema Obrazovanje za održivi razvoj i Preduzetničko učenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

orijentacija u prostoru; skica; vazduh; svjetlost; zvuk; mjerenje vremena; vremenske pojave i padavine; veza između materijala, oruđa i načina obrade; reciklaža; sredstva za prijem i slanje informacija; grafičko prikazivanje podataka i upotreba računara

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- određuju položaj svog naselja u mjestu;
- izrađuju skicu svoga mjesta i označavaju istok i zapad na njoj;

- modeluju reljef svoga mjesta i određuju položaj svoje škole i kuće na njemu;
- izvode probe sa vazduhom (naduvavaju balon, pokreću papirnatu vjetrenjaču, pokreću papirnatu brodiću u vodi duvanjem...);
- određuju smjer vjetra pomoću štapa i papirne trake;
- izrađuju vjetrenjaču;
- sakupljaju kišnicu i mjere količinu vode (plastične posude);
- navode osobine materijala koje koriste tokom obrade, povezuje oruđe i osobinu materijala i opisuje postupke obrade;
- sastavljaju materijale lijepljenjem, spajanjem i šivenjem;
- odvajaju otpatke koji se mogu ponovo upotrijebiti;
- razgovaraju o reciklaži i pronalaze njene oznake na različitim ambalažama;
- mjere vrijeme upotrebom časovnika (pješčanih, mehaničkih, digitalnih);
- razgovaraju i mjere vremensko trajanje aktivnosti;
- mjere dužinu radnog prostora;
- pokreću različite predmete (mijenjaju pravac, smjer i brzinu) i razgovaraju o promjeni kretanja u odnosu na spoljne uticaje;
- razgovaraju o različitim načinima prenosa informacija nekad i sad (dimni signali, svjetlost, slike, govor, pismo, telefon, računar);
- razgovaraju o korišćenju biblioteke i interneta;
- crtaju i čitaju histogram (razvrstavanje učenika po boji očiju, kose, mjesecu rođenja, visini);
- razgovaraju o načinima čuvanja dobijenih informacija.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 12 (4+8)

DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA

U planiranju nastavnog procesa nastavnik treba da uzme u obzir potrebe, sposobnosti, interese, nivoe usvojenih znanja učenika, kao i resurse potrebne za ostvarenje određenih obrazovno-vaspitnih ishoda. Definisane ishode treba da ostvare svi učenici do kraja razreda koji pohađaju. Aktivno učenje *Prirode i društva* će doprinijeti razvijanju znanja, vještina i izgradnji stavova putem praktičnog, perceptivnog i misaonog djelovanja.

Kod učenika treba razvijati različite vještine: *komunikacijske* (crtanje, pisanje, izražavanje mišljenja, vođenje dijaloga, interpretiranje informacija), *istraživačke* (posmatranje, klasifikacija/razvrstavanje, uređivanje, planiranje, spoznaja, mjerenje, eksperimentisanje, izrada izvještaja i izvještavanje), *društvene* (preuzimanje odgovornosti za rad u grupama, razumijevanje, prihvatanje i poštovanje različitosti, poštovanje prirodnog i kulturnog nasljeđa, tolerancija i humanost). Takođe, treba razvijati vještine samospoznaje, perceptivnog saznavanja objektivne stvarnosti, racionalnog i razumnog odnosa prema prirodi i okolini; samopouzdanje, vještinu analize i donošenja odluka. Nastavnik podstiče interakciju nastavnik–učenik, kao i interakciju među učenicima. Podstiče učeničke aktivnosti mobilisanjem njihovih prethodnih znanja i iskustava neposrednim upoznavanjem okoline, praktičnim radovima, učeničkim planiranjem i sprovođenjem istraživanja, problemskim učenjem, pružanjem podrške u realizaciji projekata i projektnih zadataka, igranjem uloga, izradom odjeljenjskih zbirki, prezentacija i drugog didaktičkog materijala. Upućuje ih na samostalno pronalaženje relevantnih informacija, na slobodno razmišljanje, na argumentovano diskutovanje i sučeljavanje stavova u nastalim izazovima i drugo. Podstiče učenike da prepoznaju upotrebljivost novostečenih znanja u svakodnevnom životu. Vrednuje i procjenjuje ponašanje učenika u procesu kooperativnog učenja. Nastavnik treba da kreira pozitivno okruženje gdje će se svaki učenik osjetiti sigurno i prihvaćeno. Svaku ideju, komentar, pitanje i pretpostavku učenika treba prihvatiti sa uvažavanjem kako bi se kod učenika razvio osjećaj uključenosti i poštovanja. Organizovanjem timskog i grupnog oblika rada i rada u paru kod učenika se između ostalog, razvija tolerancija prema različitosti, odgovornost prema svom radu i radu drugih, prema predmetu i svojim obavezama.

U radu nastavnik uključuje različite izvore znanja sa akcentom na izvornu stvarnost. Treba koristiti raznovrstan didaktički materijal u čijoj izradi učestvuju i učenici, kao i informatičku tehnologiju za prikazivanje video-klipova, animacija, kratkih filmova o složenijim procesima, apstraktnim pojmovima, raznovrsnim strukturama i organizmima. Nastavnik organizuje terenski rad učenika, edukativne ekskurzije tokom kojih će posmatrati, analizirati i izvoditi

zaključke o različitim prirodnim i društvenim pojavama u svom okruženju. Takođe se preporučuje da nastavnik zadaje i domaće zadatke koji će razvijati kreativnost i želju za razvijanje znanja i vještina.

PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I DAROVITIM UČENICIMA

9 Prilagođavanje programa djeci sa posebnim obrazovnim potrebama

Članom 11 *Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama* propisano je da se u zavisnosti od smetnji i teškoća u razvoju, kao i od individualnih sklonosti i potreba djece obrazovni programi, pored ostalog mogu:

- a) modifikovati skraćivanjem ili proširivanjem sadržaja predmetnog programa;
- b) prilagođavati mijenjanjem metodike kojom se sadržaji predmetnog programa realizuju.

Član 16 istog Zakona propisuje da je škola, odnosno resursni centar dužan da, po pravilu, u roku od 30 dana po upisu djeteta, donese individualni razvojno-obrazovni program za dijete sa posebnim obrazovnim potrebama (IROP), u saradnji sa roditeljem i o tome obavijesti Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje i Ispitni centar.

Više informacija moguće je naći na sajtu: <http://www.skolskiportal.edu.me/Pages/Inkluzivnoobrazovanje.aspx>

Prilagođavanje programa darovitim učenicima

U *Strategiji za razvoj i podršku darovitim učenicima u Crnoj Gori (2015-2020)* dato je više definicija ko su darovita djeca. Jedna od njih je sljedeća: „Đeca koja su sposobna za visoko postignuće su đeca koja pokazuju potencijalnu sposobnost u jednoj od sljedećih oblasti: opšte intelektualne sposobnosti (visoka inteligencija); posebne školske sposobnosti (visoka sposobnost u oblastima kao što su matematika, prirodne nauke, književnost, strani jezici); kreativno i produktivno mišljenje (visoke sposobnosti za otkrivanje novih, velikih ili brojnih ideja); sposobnost vođenja (visoka sposobnost angažovanja drugih osoba na postizanju zajedničkih ciljeva); vizuelne i izvođačke umjetnosti (veliki talenat za slikanje, vajanje, pozorište, igru, muziku i druge umjetnosti) i psihomotorne sposobnosti (visoka sposobnost u atletici, mehanici, ili drugim oblastima vještina koje traže finu i grubu motornu koordinaciju)“.

Rad sa darovitom djecom se realizuje kroz dodatnu nastavu i slobodne aktivnosti. Zadaci koji se postavljaju pred darovite učenike zahtijevaju od njih znanja i vještine na višim kognitivnim nivoima. Planirani sadržaji i aktivnosti treba da dovedu učenike u situacije da razviju sposobnost transformacije i primjene znanja u novim situacijama u većem obimu (osmišljavanje eksperimenata, projekti, terenski rad, problemski zadaci, kreiranje prezentacija, kratki video-zapisi, zbirke, diskusije). Na ovaj način biće im omogućeno da analiziraju, sintetizuju, argumentuju, procjenjuju, generalizuju, istražuju, postavljaju hipoteze, dokazuju, vrednuju podatke i informacije i drugo. Učenici treba da postave, izvode i analiziraju rezultate eksperimenta, zadataka i drugih aktivnosti koje će od njih zahtijevati različite kompetencije i različite vidove izražavanja. Za darovite učenike potrebno je primijeniti princip diferencijacije, tj. prilagođavanje sadržaja učenja (sažimanje, transformacija, korišćenje složenijeg materijala i slično), procesa učenja (istraživanja, zadaci, projekti koji zahtijevaju više misaone procese), proizvoda učenja (plakati, panoi, zidne novine, modeli, makete) i okruženje za učenje koje će podsticati njegovu radoznalnost, kreativnost, stvaralaštvo.

- a) Sadržaji programa se prilagođavaju darovitim učenicima:

- uvodjenjem novih sadržaja koji se inače ne uče;
- postojeći sadržaji uče šire ili dublje na apstraktnijem, složenijem nivou.

- b) Aktivnosti učenja se prilagođavaju darovitim učenicima na višim nivoima kognitivne obrade sadržaja, odnosno prema rješavanju problema, kreativnom i kritičkom mišljenju.

VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA

Vrednovanje procesa i ishoda učenja učenika vrši se tokom čitave nastavne godine. U tom cilju nastavnik treba da provjerava znanja, vještine i stavove učenika, analizira sakupljene informacije i donosi procjenu o kvalitetu učenja učenika i rezultatima učenja.

Provjeravanje i ocjenjivanje ima svrhu dijagnostike (na početku i tokom školske godine), tj. davanja procjene o trenutnom nivou postignuća učenika u odnosu na ciljeve nastavnog predmeta i obrazovno-vaspitne ishode. Takođe, ima svrhu ocjenjivanja naučenog ili sumativno ocjenjivanje (poslije nastavne cjeline, na kraju klasifikacionih perioda, na kraju nastavne godine) kojim se procjenjuje konačni efekat učenja - nivo postignuća u odnosu na obrazovno-vaspitne ishode definisane predmetnim programom. Na kraju, ocjenjivanje za učenje ili formativno ocjenjivanje koje ima za cilj davanje kvalitetne povratne informacije učenicima o nivou njihovih postignuća (u kontinuitetu, tokom čitave nastavne godine) i ocjenjivanje kao učenje koje uključuje samovrednovanje i vršnjačko vrednovanje učenika. Elementi vrednovanja dati su kroz obrazovno-vaspitne ishode i ishode učenja u programu i odnose se na sve domene učenja. Na osnovu datih elemenata formiraju se kriterijumi ocjenjivanja (kriterijumsko ocjenjivanje) kojim se procjenjuje koliki je nivo usvojenosti određenog ishoda od strane učenika, čime se izbjegava subjektivizam u ocjenjivanju međusobnim upoređivanjem učenika (normativno ocjenjivanje). Kriterijume ocjenjivanja formira nastavnik. Tokom ocjenjivanja koriste se raznovrsna sredstva u zavisnosti od domena učenja.

Za procjenu postignuća u kognitivnom domenu najčešće se koristi revidirana Blumova taksonomija: pamtiti (ko, šta, kada, kako; nabranje, zadaci sparivanja, označavanja, pitanja sa višestrukim odgovorima, dopunjavanje kratkih odgovora), razumjeti (opisuje, objašnjava, navodi vlastite primjere: interpretira crteže, tabele, grafikone, pitanja s višestrukim odgovorima), primijeniti (izvođenje aktivnosti, simulacija), analizirati (rješavanje problema, istraživački radovi), evaluirati (problemski zadaci, povezivanje bioloških procesa, struktura bioloških i ekoloških nivoa na osnovu kritičkog osvrta), stvoriti, kreirati (istraživački projekti, eksperimenti, panoa, bioloških i drugih zbirki). U psihomotornom domenu sredstva ocjenjivanja su motorne vještine, upotreba alata i predmeta, kvalitet izrađenih panoa, bioloških i drugih zbirki i dr. U afektivnom domenu izvještavanjem učenika i posmatranjem njegovog rada vrednujemo njegov odnos prema predmetu i obavezama, samostalnost u radu i samopoštovanju. Posmatranje učenika je poželjan vid praćenja i u socijalnom domenu gdje se vrednuje poštovanje pravila, saradnja sa drugima, pokazivanje tolerancije, empatije, s naglaskom na grupni rad i rad u paru. U cilju što kvalitetnijeg vrednovanja učeničkog učenja i rezultata učenja može se napraviti formular sa potrebnim elementima praćenja u svim domenima.

USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA (STRUČNA SPREMA I LITERATURA)

a) Stručna sprema

Regulisano Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Pravilnikom o profilu obrazovanja nastavnika predmetne nastave.

b) Literatura

Informacije koje učenici dobijaju tokom nastavnog procesa mogu biti neposrednim saznavanjem prirodnog i društvenog okruženja u obliku činjenica, generalizacija, fizičkih umijeća, strategija učenja i slično. Uz pomoć odgovarajućih resursa za učenje date informacije se obrađuju i smještaju u dugoročnu memoriju. Uloga nastavnika je da izabere, prilagodi i/ili napravi i upotrijebi resurse koji će biti funkcionalni u procesu učenja. U novijoj stručnoj literaturi resursi za učenje se klasifikuju u četiri velike kategorije:

-*ljudski resursi*: osim nastavnika, gosti predavači, drugi učenici, roditelji i drugi;

-*pravi objekti*: izvorna stvarnost koja pruža direktno i neposredno čulno iskustvo (biljke, životinje, biljni i životinjski organi, biološke i ekološke zbirke, prirodni i vještački kompleksi u okruženju, prirodnjački muzeji);

-*nastavni mediji*: vizuelni (udžbenik, dodatna literatura, novine, časopisi, slike, fotografije, mape, posteri, zidne novine, panoi, dijagrami, grafikoni, modeli, makete, slajdovi), audio-vizuelni (filmovi, dokumentarne emisije, animacije, videoklipovi), auditivni (audio zapisi) i informaciono-komunikacione tehnologije (kompjuter, internet, pametna table);

-*nastavna sredstva i pomagala*: televizor, CD plejer, kompjuter, projektor, video kamera, vaga, termometar.

Sva obavezna i prateća sredstva za nastavu nastavnici mogu naći u Katalogu udžbenika za osnovnu školu koje preporučuje Nacionalni Savjet za osnovno obrazovanje.

U okviru školske biblioteke treba da ima i savremenu literaturu koja će razvijati istraživački duh i nadgrađivati njihova znanja, kao na primjer:

- Anderson V.L. i drugi, 2013: Nastava orjentisana na učenje, Centar za demokratiju i pomirenje u jugoistočnoj Evropi, Solun
- Brem, A., 2004: Život životinja; Mono&Mañana, ΠлатΩ
- Beazlen, M.1982: Priroda (ilustrovana enciklopedija), I.R.O. „Vuk Karadžić“, Beograd
- Crna Gora – ekološka država, 1996.,enciklopedija, UNIREKS, Podgorica
- Gordon T.1998: Kako biti uspješan nastavnik , Kreativni centar, Beograd
- Gigov A., Šunjara M., 1981: Botanički atlas, Beograd
- Grupa engleskih autora, 1989: Veliki atlas životinja, Mladinska knjiga, Ljubljana
- Grupa autora,2005: Velika knjiga malih aktivnosti, Školska knjiga, Zagreb
- Hansen, K., Kaufman, R., Walsh, K. 2001: Kreiranje vaspitno-obrazovnog procesa u kojem dijete ima centralnu ulogu; Pedagoški centar Crne Gore, Podgorica
- Ivić I., Pešikan A., Janković S., Kijevčanin S., 1997: Aktivno učenje, Institut za psihologiju, Beograd
- Krkeljić Lj.: Kreativno rješavanje konflikata u učionici, Ministarstvo prosvjete i nauke- *Obrazovanje o miru i toleranciji*, UNICEF
- Marcon, E., Mongini, M.,2000: Sve životinje svijeta (ilustrovana enciklopedija), I.K.P. „Evro“, Beograd
- Milić S., 2002.: Individualizovani pristup u vaspitno-obrazovnom procesu, Pedagoški centar Crne Gore, Podgorica
- Petričević, B., Kotri Z., 2006: Vodič za nastavnike/ce kroz međupredmetne oblasti, Zavod za školstvo i Foundation Open Society Institute, Podgorica
- Radonjić, S., 1996: Metodika nastave biologije, Zavod za školstvo, Podgorica
- Radonjić, S., 2010: Nastava poznavanja prirode i ekologije u teoriji i praksi. AD Print, Podgorica
- Uilkes A.: Godišnja doba, Panonia, Novi Sad
- Školski zoološki atlas, 2005, Kreativni centar, Beograd
- Školski ekološki atlas, 2004, Beograd
- Školski botanički atlas, 2003, Kreativni centar, Beograd

Predmetni program **PRIRODA I DRUŠTVO** za I, II i III razred osnovne škole uradila je Komisija u sljedećem sastavu:

doc. dr Danka Caković, predsjednica

Vesna Kipa, članica

Olivera Marković-Božović, članica

U izradi predmetnih programa korišćeni su:

Predmetni programi (2004, 2009, 2011 i 2013) i Metodološko uputstvo za pisanje predmetnih programa zasnovanih na ishodima učenja, 2017.

Pored naših, u izradi predmetnih programa konsultovani su i predmetni programi iz država u regionu (Slovenija) kao i evropski strateški obrazovni dokumenti (Uputstvo za implementaciju preduzetničkog učenja kroz obavezne predmetne programe u osnovnoj školi/ Podgorica 2013., Obrazovanje za održivi razvoj- međupredmetna oblast u

predmetnim programima- osnovna škola/ Podgorica 2014., Obrazovanje u oblasti vanrednih situacija izazvanih prirodnim katastrofama/Podgorica 2013.).

Nacionalni savjet za obrazovanje (II saziv) na 15. sjednici održanoj 03. jula 2017. godine, utvrdio je predmetni program **PRIRODA I DRUŠTVO** za I, II i III razred osnovne škole.